

ДЗЕЯСЛОЎНА-ІМЕННЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЗАВАНЫЯ СПАЛУЧЭННІ Ў БЕЛАРУСКІХ ПЕРАКЛАДАХ ЕВАНГЕЛЛЯ ПАВОДЛЕ МАЦВЕЯ

АРЫНА КІРЫЧЭНКА

Анатацыя: У артыкуле разглядаюцца дзеяслоўна-іменныя апісальныя спалучэнні ў беларускіх перакладах Евангелля паводле Мацвея; апісваецца становішча гэтага тыпу словазлучэнняў у сучаснай фразеалогіі; параўноўваюцца пераклады розных аўтараў і грэцкага арыгінала.

Ключавыя словы: Евангелле, дзеяслоўна-іменныя фразеалагізаваныя спалучэнні, грэцкі арыгінал, беларускі пераклад.

VERBAL-NOMINAL SET PHRASES IN BELARUSIAN TRANSLATIONS OF THE GOSPEL OF MATTHEW

Abstract: The paper examines the descriptive verbal-nominal combinations in Belarusian translations of the Gospel of Matthew; it describes the place of this type of phrases in modern phraseology and also compares the translations by different authors with the Greek original.

Keywords: Gospel, Verbal-Nominal Set Phrases, Greek Original, Belarusian Translation.

У сучаснай беларускай мове існуюць розныя спосабы абазначэння дзеяння, працэсу ці стану: як з дапамогай аднаслоўнага дзеяслова (напрыклад, *памыляцца*), так і з дапамогай дзеяслоўна-іменных фразеалагізаваных спалучэнняў (*рабіць памылку*). Вучоныя выказваюць амаль процілеглыя меркаванні ў сувязі з тым, якое месца ў сучаснай лінгвістыцы займаюць дзеяслоўна-іменныя перыфразычныя звароты. Напрыклад, В. У. Вінаградаў (Вінаградаў, 1946, 1947), І. Я. Лепешаў (Лепешаў, 2002) не лічаць фразеалагічнымі адзінкамі апісальныя звароты тыпу *атрымаць перамогу*. На іх пагранічны характар звяртае ўвагу А. С. Аксамітаў (Аксамітаў, 1978, с. 77). Такія словазлучэнні, як *зрабіць агляд, даць характарыстыку*, А. Я. Міхневіч (Міхневіч, 1965) называе паўфразеалагічнымі. Прычынамі іх існавання ён лічыць адсутнасць аднаслоўнага дзеяслова ў сучаснай мове (*даць драла*), з'яўленне аманіміі (калі дзеяслоў утвараецца ад назоўніка) з ужо існуючым дзеясловам таго ж кораня (*зрабіць ласку – лашчыць*) і запазычанне назоўніка, ад якога патрэбна ўтварыць дзеяслоў (*рабіць экскурс*). В. М. Тэлія (Тэлія, 1996) лічыць дзеяслоўна-іменныя звароты часткай асноўнага корпуса фразеалогіі і называе іх аналітычнымі лексічнымі комплексамі.

Больш шырокія семантычныя, стылістычныя і граматычныя магчымасці дзеяслоўна-іменных спалучэнняў у параўнанні з аднаслоўнымі сінонімамі абумовілі іх распаўсюджанне ў тэксце Евангелляў: як у грэцкім арыгінале, так і ў беларускіх перакладах. Менавіта наяўнасць апісальных зваротаў у грэцкай мове Святога Пісання паўплывала на аналагічныя спосабы перакладу на беларускую мову. Перакладчыкі біблейскіх тэкстаў заўсёды імкнуліся дакладна перадаваць мову і дух арыгінала.

У артыкуле мы разгледзім наступныя пераклады Евангелля паводле Мацвея: пераклад Лукаша Дзекуця-Малея і Антона Луцкевіча (далей – ДзМ-Л), пераклад Беларускай Біблейскай Камісіі Рускай Праваслаўнай Царквы, створанай па ініцыятыве Мітрапаліта Філарэта (ББК), і пераклад Секцыі па перакладзе пры Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў Беларусі (ККББ).

Пэўная колькасць дзеяслоўна-іменных зваротаў перакладзена аднолькава ўсімі перакладчыкамі: *δίδομαι σημεῖον – даваць знак*; *δίδομαι τὸν ἐξουσίαν – даваць уладу*; *ἔχειν ἐξουσίαν – мець уладу*; *ποιεῖν ἀγαθόν – рабіць добрае*; *ποιεῖν δυνάμεις – учыняць (чыніць) чуды*; *εὐρίσκειν ἀνάπαισιν – знайсці с(у)пакой*; *ἀποδίδομαι λόγον – даваць адказ*.

У адным з трох беларускіх варыянтаў перакладчык выкарыстаў іншую ў параўнанні з астатнімі перакладчыкамі лексему ў наступных прыкладах: *ποιεῖν τὸ θέλημα – выконваць волю* (ББК і ККББ) і *выпаўніць волю* (ДзМ-Л); *ἔργάζεσθαι ἔργον – рабіць учынак* (ББК і ККББ) і *ўчыніць*

учынак (ДзМ-Л) (у апошнім перакладзе, як і ў грэцкім арыгінале, мы бачым *figura etymologica*); ποιεῖν τὴν ἀνομίαν – чыніць беззаконне (ББК і ККББ) і рабіць беззаконьне (ДзМ-Л); ἐργάζεσθαι τὴν ἀνομίαν – чыніць беззакон(ь)не (ККББ і ДзМ-Л) і рабіць беззаконне (ББК).

Неадэкватны пераклад дзеяслоўнай грэцкай лексемы назіраецца ў прыкладах: βάλλειν εἰρήνην – прынесці спакой (ККББ) і прынес(ь)ці мір (ББК і ДзМ-Л) (βάλλω – кідаць); ἀποδιδόναι τοὺς ὄρκους – выконваць прысягі (ББК і ККББ) і спаўняць прысягі (ДзМ-Л); (ἀποδιδόναι – аддаваць); ἐκβάλλειν εἰς νῆκος (літаральна ‘выкідаць у перамогу’) – давадзіць да перамогі (ББК і ККББ) і даваць перамогу (ДзМ-Л).

Розныя іменныя лексемы выкарысталі перакладчыкі пры перакладзе спалучэння λαμβάνειν τὰς ἀσθενείας – узяць немачы (ББК), узяць нядужнасьці (ДзМ-Л) і ўзяць слабасць (ККББ).

Іншую ў параўнанні з астатнімі перакладамі сінтаксічную канструкцыю мы бачым у наступным прыкладзе: ἔχειν πίστιν – мець веру (літаральны пераклад ББК і ДзМ-Л) і (будзе) вера (ККББ).

Л. Дзекуць-Малей і А. Луцкевіч, у адрозненне ад астатніх, дакладна пераклалі спалучэнне τιθέναι τό μέρος – пакласці долю (ББК і ККББ – вызначыць долю).

Немагчымасць літаральнага пераклада прымусіла перакладчыкаў шукаць сродкі перадачы выразу ἔχειν ἐν γαστρὶ (‘мець у жываце’): зачаць ва ўлонні (ББК і ККББ) і прыняць у нутро (ДзМ-Л).

Розныя лексічныя і сінтаксічныя спосабы перакладу аднаго і таго ж словазлучэння выкарыстоўваюцца ў фрагментах 5.46 і 6.1: ἔχειν μισθόν (літ. ‘мець узнагароду’) – мець узнагароду (ККББ), (вам) нагарода (ДзМ-Л) і (вам) узнагарода (ББК); οὐκ ἔχειν μισθόν (літ. ‘не мець узнагароду’) – няма ўзнагароды (ББК), ня будзе нагароды (ДзМ-Л) і не атрымаць узнагароды (ККББ).

Вялікі ўплыў рускага тэкста на пераклады ББК і ККББ мы можам назіраць на прыкладзе фрагмента 28.14: ποιεῖν ἀμερίμνους (літ. ‘рабіць бесклапотным’) – рус. *избавляют от неприятности* – выбаўляць ад непрыемнасці (ББК) і ўратаваць ад непрыемнасцяў (ККББ). А пераклад Дзекуць-Малей і Луцкевіча найбольш блізкі да арыгіналу: *учыніць бяспечнымі*.

Цікава, што ўсе перакладчыкі (і рускія таксама), акрамя Дзекуць-Малей і Луцкевіча, перадалі грэцкае словазлучэнне *παρέχειν κόπους* ‘прыносіць цяжкасці, турботы’ адным дзеясловам: *бянтэжыць* (ББК), *дакучаць* (ККББ), але *рабіць прыкрасць* (ДзМ-Л). А спалучэнне ποιεῖν ἴσους ‘рабіць роўнымі’ абсалютна ўсе перакладаюць дзеясловам *раўняць*.

Наадварот, у шэрагу прыкладаў адзін грэцкі дзеяслоў перакладаецца дзеяслоўна-іменнымі спалучэннямі: εὐχαριστέω (‘дзякаваць, быць

удзячным') – *узнесці падзяку* (ББК і ККББ) і *аддаць хвалу* (ДзМ-Л); $\mu\omega\rho\alpha\iota\nu\omega$ (літ. 'пасс. 'страціць сілу (пра соль) – менавіта ў Новым Запавеце') – *страціць сілу* (ББК), *згубіць сілу* (ДзМ-Л) і *страціць смак* (ККББ).

У некаторых фрагментах дзеяслову адпавядае не дзеяслоўна-іменнае спалучэнне, а іншая сінтаксічная канструкцыя: $\acute{\epsilon}\tau\iota\omega\rho\kappa\acute{\epsilon}\omega$ (літ. 'даваць ілжывую прысягу') – *даваць ілжывую прысягу* (ББК), *ламаць прысягі* (ДзМ-Л) і *прысягаць фальшыва* (ККББ); $\chi\rho\eta\mu\alpha\tau\acute{\iota}\zeta\omega$ (літ. 'займацца справамі') – *атрымаць наказ* (ББК і ККББ) і *быць папярэджаным* (ДзМ-Л).

Цікавасць выклікаюць спосабы перакладу дзеяслова $\mu\alpha\rho\alpha\delta\acute{\iota}\delta\omega\mu\iota$, які мае розныя адценні значэння: і 'перадаваць', і 'выдаваць', і 'здраджваць': *аддаць варце* (ББК), *(быць) у вязьніцы* (ДзМ-Л), *зняволіць* (ККББ).

Такім чынам, у тэксце Евангелля паводле Мацвея сустракаецца вялікая колькасць дзеяслоўна-іменных фразеалагізаваных спалучэнняў. У большасці выпадкаў перакладчыкі імкнуліся захаваць арыгінальную грэцкую канструкцыю, але ёсць і прыклады іншых спосабаў перадачы грэцкага словазлучэння. На шырокае ўжыванне перыфрастычных словазлучэнняў у беларускіх перакладах Евангелляў паўплывала і наяўнасць аналагічных канструкцый у грэцкім арыгінале, і вялікія граматычныя, семантычныя і стылістычныя асаблівасці ўстойлівых спалучэнняў такога тыпу. Можна зрабіць выснову, што канфесійная прыналежнасць перакладчыка ніяк не ўплывае на тое, ці выбірае ён такі спосаб перакладу, як дзеяслоўна-іменнае словазлучэнне, ці які-небудзь іншы.

Бібліяграфія

1. Аксамітаў, А. С. (1978). *Беларуская фразеалогія*. Мінск: Выш. школа.
2. Виноградов, В. В. (1946). "Основные понятия русской фразеологии" в В. В. Виноградов, *Лексикология и лексикография: Избранные труды*. Москва: Наука. 1977.
3. Виноградов, В. В. (1947). "Об основных типах фразеологических единиц в русском языке" в В. В. Виноградов, *Лексикология и лексикография: Избранные труды*. Москва: Наука. 1977.
4. *Евангелле паводле Мацвея*. Пераклад Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў у Беларусі (доступ 19.01.2014): <http://catholic.by/2/libr/bible.html>.
5. *Евангелие Господа нашего Иисуса Христа на четырех языках эллинском, славянском, российском и белорусском с параллельными местами. Евангелие от Матфея*. Минск: Бел. Экзархат. 1991.
6. Лепешаў, І. Я. (2002). "Сучасная беларуская мова: спрэчныя пытанні. Дапаможнік для студ. філал. спец. ВНУ". Гродна: ГрДУ.

7. Міхневіч, А. Я. (1965). *Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў беларускай мове. (Трансфармацыйны аналіз)*. Мінск: Наука и техника.

8. *Новы Заповіт і Псалмы*. У перакладзе Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча (доступ 19.01.2014): <http://chasaslovec.info/index.php>.

9. Телия, В. Н. (1996). *Русская фразеология. Семантические, прагматические и лингвокультурологические аспекты*. Москва: Шк. «Языки рус. культуры».